

השי"ת ירחם ויתן בלב הוריו שישתדלו בכל האופנים לגמור הדבר בנחת רוח בעולם העליון לבנם ז"ל. (מתוך 'איש צדיק היה' עמ' 222)

זכות גדולה נתגלגלה לאותו צדיק לגמול חסד עם החיים ועם המתים, להוציא ממסגרם אסירים בחייהם ואף 'אסירים' לאחר מיתתם.

דף צו

(ע"ב) ... שנקרע ספר תורה בחמתן, והיה שם רבי יוסי בן קיסמא, אמר, תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עבודת כוכבים, וכן הוה' — שהכעס דוחק השכינה מבית הכנסת, כמו שאמרו בנדרים כל הכועס כאילו אין שכינה כנגדו שנאמר רשע כגבה אפיו... אין אלקים... (עפ"י מהרש"א)

— הרי שהמאורעות ההווים במקום מסוים, משפיעים על המקום ויוצרים בו מאורעות ודברים כיוצא בהם. וכן במדה טובה — דברי מצוה יוצרים אויר צח וקדוש, ונעשה המקום מזוכך ויקר ומסוגל לדברים טובים. (עפ"י פרי הארץ עמ' תסו. וע"ע: צדקת הצדיק — קעא רכג רלט רמה).

דף צז

'דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר' — פירוש: כי התורה לא שייך בה מיתה, וכאשר אומרים דבר שמועה מפיו, ומתחבר מי שאמרו ההלכה משמו אל החיים, על ידי התורה שהיא חיים, ולכך מביא לו החיים עד ששפתיו דובבות בקבר, שהרי יש לו חיבור אל החיים בדבר שאין שייך בו מיתה וכו'. ואין פירוש 'שפתיו דובבות' הם השפתים מן גוף המת, רק על כח הדברי, וכמו שמוכח בכמה מקומות כי כח הדברי הוא כח הנפש, וכמו שהנפש קיים כך נפש הדברי נשאר קיים'. (חידושי אגודת למהר"ל מפראג)

— 'כי תמיד נפש הצדיק ותלמיד חכם קשורה בחיים, כדרכו בחיים להשפיע ולהטיב לזולתו. ולכך אף במותם לא נפרדו להתדבק בתלמידי חכמים וביחוד כאשר יאמרו דבר הלכה משמו, אז נפש החיים הנשארת בקבר מתדבקת ברוח, ורוח בשכלי, ושכל בצורה עליונה שהוא צלם אלקים דובבת'.

— 'כשאומרים דבר שמועה מפיו אז נשמת הצדיק מתלבשת שם בלומדים ועומדת שם... ולכך שפיר אמרינן דדר בשני עולמות; עולם הנצחי, ובזה העולם בלומדים האומרים דבר שמועה מפיו. וגם מתלבשת בגוף בקבר בהבלא דגרמי'. (יערות דבש ז טז)

— '... והנה אפילו בפשוטו אפשר לפרש, כי כפי הנראה מחז"ל בכמה מקומות, יש בחינת נפש התחתונה ('החיונית' או 'הבהמית') שאדוקה בקבר, במקום ששם היה הגוף. וזה שמצינו שחז"ל

פגעו ודברו עם המתים שבקברים, וכדו' הרבה. ובשוב נפש העליונה ('המשכלת') אליה הוא ענין תחיית המתים אשר ממילא מתלבש גוף עליהם. ונפש התחתונה היא נקראת 'גוף שבנפש'. ומתבארת בזה התמיהה באיזה מקום תקום הנפש שהיתה בעולם הזה בגלגולים כמה פעמים.

והפירוד הזה שבין נפש התחתונה לנפש העליונה היינו עצם ענין המיתה. ותחיית המתים היינו על ידי התורה שבנפש השכלית, כאמרם ז"ל טל מחייהו על 'טל אורות טלך' (כתובת קיא:). כי בכח התורה מגיע לה הרשות לשוב אל הנפש התחתונה שלה, והיינו 'תורה ומצוות... כי הם חיינו' ממש.

ועל כן כשיש התעוררות של גילוי בדברי תורה שיש להם שייכות אצל נפש העליונה של אדם אחד, על ידי זה יש בחינת השתייכות גם אל נפש התחתונה שלו ובתרי"ג אברי וגדי הנפש התחתונה הם השפתיים שירגישו בזה וידובבו ממש. [הנה אנו הרואים רק מבחוץ רגילים אנו לפרש מעשים על הגוף ממש ולא על החיות שבגוף, הן למשל אם אדם בחייו מרים ידו הרי יש ענין זה בנפש החיונית שלו]. וכלפי בחינה זו של שפתותיו דובבות יש בשעה ההיא התחברות בין הנפש העליונה לנפש התחתונה, והיינו מעין בחינת תחיית המתים קטנה לשעה מועטת. וזהו אשר הוקירו חז"ל את הנחת-רוח של שפתותיו דובבות כו'. [זה אני כותב ממה שהבנתי בספר אור תורה לרבנו אייזיק חבר זצ"ל הגאון המקובל תלמידו של הגר"ח מוולוז'ין ז"ל בעל ס' פתחי שערים. ס' אור תורה הוא פירוש על ספר מעלות התורה לרבנו אברהם אחי הגר"א. והענין הזה הוא בס' ס"ח שם על אז"ל בשכבך תשמור עליו בקבר כו'].

ובזה מובן ענין חבוט הקבר וכמה ממאמרי רז"ל על זה, כמו שבא המלאך ומעמיד את המת בקבר וכו' וכו'. ובלי ספק כי אנו שאין לנו אופן ראיית הנפש אפילו את התחתונה אחרי שיצאה מהגוף, אם נחפור בקבר לא נמצא מאומה מכל אלה, כי בנפש התחתונה הדברים אמורים, שכלפי הנפש העליונה היא הנקראת 'גוף'. והרי מצינו כי האי גוונא בחז"ל, שהמקום שהנפשות (העליונות) נגזזות לאחור מיתה או קודם לידה, גם כן נקרא גוף ('עד שיכלו הנשמות שבגוף')... (מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 368 — מכתב לתלמיד)

— נפלא הדבר עד כמה קשורים ודבוקים שני העולמות זה לזה, והאדם בחיר היצורים חובקם כאחד! כאשר נאמרת שמועה בעולם הזה בשם חכם שהוא כבר בעולם העליון, מיד מאירה שמועה זו את נשמתו בגן עדן ומזהירה שוב באור חוזר לגופו המונח בקבר, ושפתיו דובבות שמועה זו עצמה שנאמרת כעת בבית המדרש ובפמליא של מעלה, והכל בא בתכיפות יחד באותה שעה. (לב אליהו ח"א קמו)

'... ובעיקרו של דבר נראה דהאמת עם הרב הנזכר (בעל 'פנים מאירות', בהקדמה), דלהיות שפתותיו דובבות אינו צריך לזכור שם אומרו, דקמי שמיא גליא. והראיה לזה — מסתם משנה וכל ההלכות הנאמרות במשניות ובברייתות בסתם, מבלי הזכיר שם אומרם. ואם איתא דלהיות שפתותיו דובבות הדבר מוכרח שיזכירו שם אומרם, אמאי רבינו הקדוש ותלמידיו לא אמרו דבר בשם אומרם כדי שיהיו שפתותיו וכו' — אלא מוכרח דאף אם לא יזכירו שמות הבעלים מהחדושים ההם, לפניו נגלו תעלומות והאומרם שפתותיו דובבות. ואין חושש — אם יאמרם בסתם, שלא בהזכרת שם אומרם) רק דלא נקבלו, ואמטו להכי במשניות וברייתות דודאי מקבלים — אין צריך לזכור בשם אומרם. וזה היה דעת הרמב"ם לכתוב כל הלכות סתם. ועמ"ש באגרותיו...

ועתה ראיתי בספר חסידים שכתב (בסי' שסז) וזו לשונו: חכמים הראשונים לא היו כותבים ספריהם בשמם, ולא היו מניחים לכתוב שמם על ספריהם, כגון מי שחיבר תורת כהנים מכילתא ברייתות ומדרשים ואגדות ותקוני עולם כגון מסכת סופרים, לא כתבו בספריהם אני פלוני בר' פלוני כתבתי וחברתי זה הספר — כדי שלא יהנה מהעולם הזה ויפגום שכרו בעולם הבא...'. (— הרי שלא חששו להזכיר שמם כדי שייזכר שמם על דבריהם. מתוך 'שם הגדולים' — ספרים זכו.

לכאורה מפשטות הסוגיא משמע להפך, שעיקר הקפידא היתה על כך שלא הזכיר השמועה מפיו, משום 'אגורך באהלך עולמים' — אך יש לפרש שכיון שלא הזכיר בבית המדרש בשם אומרו, לא יתחשבו בדברים כמו אילו היו יודעים שיצאו מפי רבי יוחנן, ולא תתקיים השמועה כראוי, ולכך הקפיד).

דף צח

'אמר רבא: הא דאמור רבנן אין אב למצרי — לא תימא משום דשטופי בזמה דלא ידיע, אבל ידיע חיישינן, אלא אפילו דידיע נמי לא חיישינן, דהא שני אחין תאומים דטפה אחת היה ונחלקה לשתיים, וקתני סיפא לא חולצין ולא מייבמין' — מפשטות דברי רש"י נראה שהוכח רבא מזה ששני אחים תאומים שהורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה, לא חולצין ולא מייבמין, זה לאשתו של זה, מוכח שאינם אחים מן האב. והוסיף רש"י לבאר שאין שייך לומר שהטעם הוא משום 'גר שנתגייר כקטן שנולד' — כיון שלידתם בקדושה, ומוכח שהטעם הוא לפי שאין שארות וקרבה בין אב לבנו בגוי. 'אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה'.

(וממילא, לדברי רבא, הוא הדין בגוי הבא על בת ישראל, ונולדו לה תאומים ממנו, לא חולצין ולא מייבמין אחד למשנהו, לפי שאינם נחשבים אחים מן האב).

אולם יש להבין את דברי רש"י; מדוע אין שייך לומר 'כקטן שנולד' בגירות עובר? אף שלענין אחוה מן האם מבואר בסוגיא שהלידה היא הגורמת לאחוה ולא העיבור, ולכן תאומים שגויירו בעודם ברחם אמם, אסורים כל אחד באשת השני, משום 'אשת אחיו מן האם', זה ניחא, שכיון שיצאו מאותה אם, אחים הם. [ועוד, כל עיקר חלות שם 'אם', יש לומר שאינו חל אלא בלידה ולא בהריון, ולכן הקובע לענין אחוה מן האם הוא רגע הלידה], אבל לענין קרבתם מחמת האב, כיון שהתגיירו לאחר שיצרו אביהם, כאילו נוצרו מחדש ללא אב משותף? — תמיהה זו על רש"י תמהו התוס' בבכורות (מו: ד"ה נתגיירה), 'ודבר תימא הוא'.

לכן פירשו הם שהוכח רבא היא מכך שחכמים לא גזרו להחמיר עליהם כאחים כיון שבאו מטיפה אחת, מזה הוכיח רבא שאין כלל קורבה בגויים בין אב לזרעו, גם כשאין ספק באבהותו.

אכן, יש מי שפרש גם כוונת רש"י כדברי התוס', שהראיה מכך שלא הצריכו חכמים חליצה, שנראין כאחין מן האב. (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א ט). אך אין זו ההבנה הפשוטה והמקובלת. ואם כי הדברים טעונים עדיין הסבר, יש להבין ששיטת רש"י היא שגירות עובר שונה ביסודה מגרות רגילה, שכיון שנולד לאם יהודיה, במידה מסויימת נחשב כיהודי מתולדה ולא גר [הגם שטבילתו בתור עובר נידונת כטבילת גרות — כמבואר בפרק הערל. ע"ע בהגדרת הדברים בחזון איש אה"ע ד, ט; מרומי שדה — בכורות שם; חידושי הגרנ"ט יבמות ס' יב, כתובות ס' כח; בית ישי סו"ט לט ועוד].